

УДК 316.648.4.

СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИЯВІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕЧЕСНОСТІ: КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ

Надія Гапон

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: haronnp@mail.ru*

Агата Худзіцка-Чупала

*Сілезький університет в Катовіцах,
вул. М. Гражинського, 53, м. Катовіце, 40-126, Польща,
e-mail: agata.chudzicka-czupala@us.edu.pl*

Анна Лупіна-Вегенер

*Вища школа інженерії та менеджменту кантону Во,
вул. Спорту, 20, м. Івердон-ле-Бен, СН-140, Швейцарія,
e-mail: Anna.Lupina-Wegener@heig-vd.ch*

В статті подані результати емпіричного дослідження ставлення до виявів академічної нечесності студентів в Україні, Польщі, Швейцарії. Порівняльний аналіз показав відсутність суттєвих відмінностей між українськими і польськими студентами стосовно ставлення до списування. Швейцарські студенти висловили значно більше негативне ставлення до цього явища. Результати спонукають до здійснення низки заходів із формування у студентів атитюдів ціннісного здобування знань.

Ключові слова: міжкультурне порівняння, академічна нечесність, атитюд, суб'єктивні соціальні норми.

ВСТУП

Актуальність дослідження соціально-психологічних чинників дотримання ціннісних засад навчання студентами в контексті українських освітніх реалій тісно пов'язана з посиленням Болонського процесу в освіті й політики євроінтеграції України. За останні десятиріччя, закордонні дослідники (К. Parboteeah, J. Bronson, J. Cullen) доволі часто зверталися до соціально-психологічних чинників знецінення засад (норм та правил) навчання у студентів. Досліджувалися різні особливості: вік, стать, релігійність. Вивчалися індивідуально-психологічні особливості: нейротизм, екстраверсія, інтроверсія, локус контролю, які пов'язані з втраченою самостійною пізнавальною діяльністю серед певної кількості студен-

тів. Також з'ясовувалися соціальні та ситуативні чинники, які пов'язані зі списуванням студентів під час контрольних робіт, заліків, іспитів: моральна атмосфера, психологічний клімат, заохочення й винагорода, статус в групі, справедливість оцінювання, соціальна ідентичність членів групи тощо. Хоча академічні проступки й неетичну поведінку вивчали науковці в Західній Європі та Північній Америці, ці результати вочевидь не можна екстраполювати на інші культурні та інституційні контексти. Існуючі дослідження вказують на важливу роль соціокультури у посиленні атитюдів неетичної поведінки, зокрема списування. Наприклад, порівняння студентів США зі студентами Центральної та Східної Європи показує, що студенти коледжів в країнах з перехідною економікою недооцінюють я списування як нечесну поведінку, більшою мірою, ніж американські респонденти [10, с. 221]. Списування, підказування як своєрідне «шахраювання» на іспиті, або під час іншої аудиторної роботи не сприймається студентами як соціальні стигмати в країнах з перехідним типом економіки. Проблема академічної нечесності (списування та плагіатування) в навчальних закладах розглядалася в українських публікаціях останнього десятиріччя у більш ширшому контексті аксіологічних засад формування наукового знання. Український дослідник Ю.Ю. Калиновський виокремлює академічну чесність як чинник правового виховання студентської молоді, формування правової самосвідомості [1]. Не менш численні дослідження зачіпають проблему академічної чесності як необхідну умову темпів освітніх євроінтеграційних прагнень українських університетів. Не менш цікавими для української практики є вивчення досвіду подолання списування у США. Зокрема В. Ромакін дослідив мотивацію переконання та атитюди українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури [2]. О. Цокур робить висновки про необхідність розгортання академічної служби, яка б неухильно сприяла виробленню та посиленню “кодексу чесності” на зразок аналогічної служби в системі академічної освіти США [3]. Закордонні дослідження показують, що **академічні проступки серед студентів є зростаючою проблемою**. Це відображено в дослідженнях науковців Західної Європи, Північної Америки [11], в також країн із перехідною економікою Східної Європи та Центральної Азії [10]. Дослідники застерігають, що академічні проступки студентів під час навчання ризикують згодом виявитись у їхній професійній діяльності, що загрожує особистій кар'єрі й репутації організації [7, с. 274]. Неетичну академічну поведінку часто вивчали в Західній Європі і в Сполучених Штатах. Однак ці дані не завжди можна поширити на інші культурні контексти. Студенти з колишніх посткомуністичних країн можуть відрізнятися в своїх поглядах щодо академічного обману, через різну культурну та інституційну спадщину [8]. Дослідження цієї проблеми в Центральній та Східній Європі як і раніше залишається недостатнім, обмежується кількома публікаціями.

Мета дослідження – порівняти ставлення до академічного обману, а також суб'єктивні соціальні норми в українських, польських та швейцарських студентів.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Наше дослідження ґрунтується на положенні П. Алейне і К. Філіпса (2011) про взаємний зв'язок ставлення до обману і суб'єктивних соціальних норм (побутова мораль), які вкупі мають вплив на атитюди неетичної поведінки [5, с. 325]. Методологічним підґрунтям проведеного нами дослідження також є концепція “запланованої поведінки” І. Айзена та М. Фішбеїна, яка пояснює взаємозв'язок настанови та поведінки [4, с. 12]. Атитюди стосовно конкретної поведінки є результатом власного попереднього досвіду та оцінки потенційних позитивних

і негативних наслідків такої поведінки. Натомість суб'єктивні соціальні норми стосуються соціальних очікувань та реакцій на нашу поведінку, соціального тиску, потреби вести себе певним чином. Саме тому ми зосередилися на індивідуальному ставленні та на соціальних очікуваннях нормативної поведінки. В даному дослідженні аналізувалися результати студентів із трьох різних країн. Його значимою метою, крім оцінки окремих елементів концепції І.Айзена є виявлення крос-культурних відмінностей.

Гіпотези дослідження. Ми припустили, що швейцарські, польські та українські студенти відрізняються за їхнім ставленням до списування та мають різні суб'єктивні соціальні норми, пов'язані з академічною нечесністю. Можна припустити, що ставлення швейцарських студентів до академічної нечесності та чесності можуть відрізнятися від ставлення українських і польських студентів. Відмінності можуть існувати також між українськими та польськими студентами. З одного боку, ці відмінності обумовлені відносно більш тривалим часом пристосування Польщі до європейських стандартів. З іншого боку, можливою є подібність польських та українських соціальних обставин, яка обумовлена тривалим періодом впливу радянського соціалізму в обох країнах. Зокрема ця гіпотеза оперта на дослідження, проведене серед 6500 польських студентів Фондом розвитку освіти (2012). Воно показує, що лише невелика частина молодих поляків сприймають списування у навчальних закладах як неетичну поведінку. В останньому Інтернет-опитуванні на сайті соціальної мережі у 2012 році серед польських підлітків були отримані такі результати. З'ясувалося, що більше третини студентів "часто" й "дуже часто" є свідками шкільних проступків, більше половини студентів розповіли, що тема списування не обговорювалася в їхніх навчальних закладах, а також вважають, що списування є хорошим способом впоратися з важкими ситуаціями невпевненості у власних знаннях на іспитах. Списування розглядається студентами скоріше як вияв кмітливості, ніж у категоріях нечесних дій та неетичних вчинків [6, с. 68].

Позитивне ставлення до списування як академічного проступку, ймовірно, поширене серед українських студентів. Українські дослідники вбачають поширеність академічної нечесності через недостатню розвиненість громадянського суспільства й недоліки демократії [9, с. 77]. Труднощі становлення демократії в Україні є очевидними – невиконані обіцянки щодо необхідних реформ, слабка правова система, скандали з підробленими дипломами державних службовців і чиновників. У такому соціокультурному контексті, студенти демонструють низьку чутливість до списування та його осуду. Місцеві та регіональні представники освіти недостатньо ефективно вирішують проблему списування як академічного проступку. Лише формальні заходи контролю: комп'ютерна програма анти-плагіат, відеоспостереження під час тестувань (іспитів), металошукачі тощо не можуть вирішити цю проблему. Щонайменше необхідними є організаційні зміни, наприклад, розгортання академічної служби в межах студентського самоврядування, яка б сприяла виробленню та посиленню «кодексу чесності» серед студентів. Потрібні й психологічні зміни, зокрема ціннісних установок студентів, які треба здійснювати в рамках лекцій про етичну поведінку, і розвивати дослідження академічної нечесності та її когнітивних, емоційних, загалом особистісних джерел.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Наше емпіричне дослідження було проведене в Україні, Польщі та Швейцарії у 2012 році. Опитано 870 випадково вибраних студентів 3-5 курсів університету, стаціонарної форми навчання. Вік досліджуваних 20-26 років. Групи досліджуваних були однорідні за параметром семестрового навчання в університеті.

Досліджувалися студенти, підготовка яких здійснюється в вищій школі за такими галузями знань: гуманітарні, соціально-політичні науки природничі науки, економіка та підприємництво, менеджмент та адміністрування, право, медицина. Студенти з України, в середньому, були на кілька років молодші, ніж досліджувані з Польщі та Швейцарії. Вікові відмінності обумовлені специфікою національних освітніх систем. Оскільки на етичні стандарти можуть впливати релігійність, то респондентів просили оцінити свою релігійність за шкалою Лайкерта (від 1 – “Я – не релігійний взагалі” до 5 – “Я дуже релігійний”). Швейцарські студенти були менш релігійні, ніж у середньому польські та українські.

Щоб дослідити ставлення студентів до списування та їхні суб’єктивні соціальні норми ми використали субшкали “шкали академічної нечесності” Ф. Алейна і К. Філіпса у французькій, українській та польській адаптованих версіях [5, с. 330]. Було розроблено різні мовні версії шкали з використанням зворотного перекладу у відповідності із стандартною процедурою за участю перекладачів англійської мови та академічних викладачів зі Швейцарії, України та Польщі, які володіли англійською мовою. Обидва конструкти були виміряні з використанням 7-бальних шкал Лайкерта. Ставлення до списування вимірювалося за допомогою наступних п’яти оціночних семантичних диференційних шкал: добре-погано, корисно-некорисно, розумно-нерозумно, прийнятно-неприйнятно, результативно-нерезультативно. Високі бали вказують на схвальне ставлення до списування, тоді як низькі показники вказують на несхвальне ставлення досліджуваних.

Щоб перевірити суб’єктивні соціальні норми було використано три підпункти субшкал: 1. Більшість значимих для мене людей, знаючи, що я списую на іспиті або заліку не схвалюють це / вважають, що нічого особливого немає. 2. Мої близькі вважають, що списування – це ненормально / це нормально. 3. Більшість значимих для мене людей, знаючи, що я списав (ла) на тестуванні зневажали б мене / не зневажали б. Високі значення вказують, що сприйняття академічної нечесності значущими особами є схвальним, тоді як низькі показники вказують на несхвальне сприйняття шахрайства значимим людьми. Надійність субшкали ставлення до списування (α – Кронбаха) французькою мовою була 0,79, для української версії – 0,80, і для польської версії – 0,79, надійність субшкали суб’єктивних соціальних норм французькою мовою – 0,81, українська версія – 0,70, і польська версія – 0,80. Дослідження показало (див. табл 1), що оцінки надійності були прийнятними. Більш конкретно, значення α – Кронбаха, отримані таким чином були вищими, ніж 0,70, що свідчить про прийнятний рівень надійності.

Таблиця 1

Результати досліджуваних студентів із різних країн

Країна	Mean Age	Стать %	Форма навчання %	Рік навчання %	Факультет %	Релігійність
Україна (N=200)	19,3	(F)80 (M)20	(FtC)90 (PtC)10	I - 19 II - 46 III - 25 IV - 10	(H+S)65 (E)10 (S+M)25	3.6
Польща (N=317)	24	(F)68 (M)32	(FtC)48 (PtC)52	I - 35 II - 31 III - 16 IV - 18	(H+S)61 (E)10 (S+M)29	3.5

Закінчення табл. 1

Швей- царія (N=353)	24,2	(F)35 (M)65	(FtC)58 (PtC)42	I - 47 II - 22 III - 18 IV - 13	(H+S)13 (E)41 (S+M)46	2.6
---------------------------	------	--------------------	------------------------	--	-----------------------------	-----

Примітка: (F) – жіноча стать, (M) – чоловіча стать; (FtC) – стаціонарна форма навчання, (PtC) – заочна та вечірня форма навчання; (H+S) – Гуманітарно-соціальна наука, (E) – Економіка/Бізнес, (S+M) – Освіта/Медицина.

Для перевірки всіх гіпотез був використаний порівняльний аналіз за критерієм Т-Стюдента для незалежних вибірок. Результати показують, що підтвердилося припущення про різне ставлення до списування у студентів із різних соціокультур. З'ясувалося, що досліджені українські студенти мають найбільш позитивне ставлення до списування (M.1=17,77;t=-1,16, p<0,01); дещо менш позитивним є ставлення польських студентів (M.2=17,14;t=-1,16, p<0,01); а найменш позитивне ставлення швейцарських студентів (M.3=12,92;t=-1,16, p<0,01). Була підтверджена також гіпотеза про соціокультурні відмінності суб'єктивних соціальних норм списування у студентів. Так, середні показники, суб'єктивних соціальних норм у швейцарській вибірці значно відрізняються від середніх результатів української та польської вибірок. (M.1= 8,70; M.2=14,40; M.3.=14,00; t=1,06, p<0,01. Натомість студенти з польської та української вибірки істотно не відрізняються за показниками суджень стосовно суб'єктивних соціальних норм про списування. Швейцарські студенти мають більш стримуючі суб'єктивні соціальні норми щодо списування, ніж польські та українські.

Отримані результати засвідчують, що польські та українські студенти оцінюють списування більш позитивно, ніж швейцарські. Вони частіше погоджуються з думкою, що списувати – це добре, розумно, корисно, результативно, вигідно. Результати, що стосуються суб'єктивних соціальних норм показують, що найвище схвалення списування спостерігається в українських та польських студентів. Натомість швейцарські студенти висловили більш негативне ставлення. Так, польські та українські студенти вважають, що списування в університетах не буде негативно сприйняте значущим оточенням –одногрупниками, друзями. Цей висновок для дослідників був найменш очікуваним. Адже помітним є зростання інституційних відмінностей між Польщею та Україною. Прийняття списування польськими студентами та лояльних до нього соціокультурних норм засвідчують збереження старих постсоціалістичних атитюдів. Чимала кількість польських студентів досі не мають достатньої етичної обізнаності, і високу лояльність щодо списування. З іншого боку, у швейцарських студентів, ставлення до вияву академічної нечесності є різним, і соціальні норми також є відмінними. У студентів соціальне схвалення списування значно нижче, незважаючи на те, що швейцарські студенти є найменш релігійними серед інших досліджуваних.

ВИСНОВКИ. Результати нашого дослідження мають практичну значущість, вони сприятимуть розробленню конкретні заходів на різних інституційних рівнях, зокрема у вищих навчальних закладах. Ставлення польських та українських студентів до виявів академічної нечесності (списування) та їхні суб'єктивні соціокультурні норми, пов'язані з досліджуваним явищем, суттєво не відрізняються. Існують відмінності між ставленням студентів

з колишніх постсоціалістичних країн Східної Європи, де триває розбудова демократії та соціально-економічні трансформації та студентами із Швейцарії. Стирнання відмінностей потребує часу й швидших соціальних змін. Це триватиме, доки люди житимуть в умовах загроженої демократії, коли неетичну поведінку часто розглядають як ознаку винахідливості, а шахрайство – єдино можливим способом досягнення значущих цілей. Втішає те, що серед студентів є особи, які дивляться на списування по-іншому, тобто вважають таку поведінку нечесною та оцінюють її негативно.

На нашу думку, освітні системи в таких країнах, як Україна та Польща мають посилити забезпечення особистісно-центрованого педагогічного підходу в навчальному процесі. Необхідно турбуватися поліпшенням організаційних, психолого-педагогічних обставин гармонійних взаємин викладачів і студентів. Педагоги, крім зусиль, скерованих на формування самостійного мислення, власної думки у студентів, повинні також передбачати конкретні заходи з послаблення академічної нечесності студентів – списування, підказування, плагиатування. Менеджери різних рівнів освіти в Україні можуть вимагати істотних змін в існуючих соціальних нормах, впроваджуючи нові. Університетські організації студентського самоврядування можуть проводити значну роботу серед молоді щодо послаблення лояльного ставлення до списування серед студентів. Ми переконані, що запровадження високих етичних стандартів в університетах і школах не лише ілюструє турботу про студентів, а й демонструє прихильність викладачів до формування майбутніх професіоналів з етичною поведінкою. Міжкультурні порівняння України, Польщі й Швейцарії мають тільки дослідницький характер. Наступним кроком нашого крос-культурного дослідження проблеми академічного обману, буде порівняти реакції викладачів на списування та реакції студентів на реагування викладачів. Тут зауваженим буде вплив особливостей викладання та вплив курсів етики на ставлення до списування у студентів. Ми припускаємо, що майбутні дослідження повинні продовжити вивчення деяких окремих змінних, які впливають на етичну поведінку, зокрема індивідуальної моральної філософії і чутливості до справедливості. Необхідність висновки можуть бути корисними з погляду на Результати дослідження можуть посилити увагу до формування ціннісного ставлення студентів до здобування знань, що обумовить якісні зміни в освіті України, орієнтованої на Болонський процес. Результати мають перспективу у справі посилення академічної єдності й сприятимуть вирішенню актуальної проблеми міжнародної академічної етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Калиновський Ю.* Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: ВІР УАН, 2012. Вип. 63 (№8). С. 477–482.
2. *Ромакін В.* Академічна етика як передумова верховенства права // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: педагогіка. Вип. 33. Т. 46. 2006. С. 174–179.
3. *Цокур О.* “Кодекс честі” в системі вищої освіти США // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: педагогічні науки. 2009. Вип. 150. С. 57–62.
4. *Ajzen I.* From intentions to actions: a theory of planned behaviour // Action-control: From cognition to behaviour / J. Kuhl, J. Beckman (Eds.). Heidelberg: Springer, 1985. P. 11–39.

5. *Alleyne P., & Phillips K.* Exploring Academic Dishonesty among University Students in Barbados: An Extension to the Theory of Planned Behaviour// *Journal of Academic Ethics*, 2011. № 9. P. 323–338.
6. *Chudzicka-Czupala A., Lupina-Wegener A., Hapon N.* Students' attitude toward cheating in Switzerland, Ukraine and Poland// **The New Educational Review**, 2013. Vol. 32. No.2. P. 66 – 76.
7. *Grimes P.* Dishonesty in academics and business: a cross-cultural evaluation of student attitudes // *Journal of Business Ethics*, 2004. № 49, 273 – 290.
8. *Gromkowska-Melosik A.* Ściagi, plagiaty, fałszywe dyplomy. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. 2007. 234 s.
9. *Koshmanova T., & Hapon N.* Exploratory study of changing ethnic stereotypes of Ukrainian teacher candidates // *Journal of Peace Education*, 2007. № 4(1). P. 75–95.
10. *Stone T., Jawahar I., & Kisamore J.* Using the theory of planned behaviour and cheating justifications to predict academic misconduct // *Career Development International*, 2009. № 14 (3). P. 221 – 241.
11. *Williams K., Nathanson C., & Paulhus D.* Identify in gandprofiling scholastic cheaters: Their personality, cognitive ability, and motivation // *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 2010. №16(3).P. 293–307.

STUDENTS' ATTITUDE TOWARD DISPLAYS OF ACADEMIC DISHONESTY: CROSS-CULTURAL ANALYSIS

Nadiya Hapon

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: haponnp@mail.ru*

Agata Chudzicka-Czupala

*University of Silesia,
Grażyńskiego str., 53, Katowice, 40-126, Poland,
e-mail: agata.chudzicka-czupala@us.edu.pl*

Anna Lupina-Wegener

*Haute Ecole d'Ingénierie et de Gestion du Canton de Vaud.
Av. des Sports 20, CH - 1401 Yverdon-les-Bains, Switzerland,
e-mail: Anna.Lupina-Wegener@heig-vd.ch*

The article discusses the problem of academic dishonesty, which has been growing in Western Europe, North America, in transitional economies of Eastern Europe and Central Asia. However, cross-cultural comparisons remain scarce, particularly with regard to the former communist

countries. This paper presents an exploratory study on academic misconduct in Switzerland, Ukraine and Poland. The Academic Dishonesty Scale was used. A sample of 870 university students participated. The results reveal no difference between Ukrainian and Polish students in terms of attitudes toward cheating. Swiss students expressed a significantly more negative attitudes. The results offer implications for the practice of moral awareness.

Key-words: cross-cultural comparison, academic misconduct, attitude toward cheating, subjective social norms.

ОТНОШЕНИЕ СТУДЕНТОВ К ПРОЯВЛЕНИЮ АКАДЕМИЧЕСКОЙ НЕЧЕСТНОСТИ: КРОСС-КУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ

Надежда Гапон

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: haponnp@mail.ru*

Агата Худзицка-Чупала

*Силезский университет в Катовицах,
ул. М. Гражинского, 53, г. Катовице, 40-126, Польша,
e-mail: agata.chudzicka-czupala@us.edu.pl*

Анна Лупина-Вегенер

*Высшая школа инженерии и менеджмента кантона Во,
ул. Спорта, 20, г. Ивердон - ле - Бен, CH-1401, Швейцария,
e-mail: Anna.Lupina-Wegener@heig-vd.ch*

В статье представлены результаты эмпирического исследования аттитудов к проявлениям академической нечестности студентов в Украине, Польше, Швейцарии. Сравнительный анализ показал отсутствие существенных различий между украинскими и польскими студентами в отношении к списыванию. Швейцарские студенты выразили значительно более негативное отношение к этому явлению. Результаты побуждают к осуществлению ряда мероприятий по формированию у студентов аттитудов ценностного приобретения знаний.

Ключевые слова: межкультурные сравнения, академическая нечестность, аттитуды, субъективные социальные нормы.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2014

Прийнята до друку 17.02.2014